

ПРАКТИЧНА ПРИМІТКА 12

КОМПЕНСАЦІЯ ДЛЯ ОСІБ ПОТЕРПІЛИХ ВІД КАТУВАНЬ

Жовтень 2024 року

REDRESS

Ending torture, seeking justice for survivors

Цей посібник є частиною серії Практичних приміток, розроблених для підтримки тих, хто прагне отримати репарацію від імені осіб, постраждалих від катувань та інших грубих порушень прав людини. Серія призначена для фахівців, які допомагають постраждалим особам на шляху до отримання репарацій. Інші Практичні примітки REDRESS, які доповнюють цю, включають: «Підхід до вимагання репарацій, орієнтований на осіб, постраждалих від катувань», «Комплексний стратегічний судовий процес проти катувань», «Виконання рішень» та «Репарації для осіб, постраждалих від катувань».

Ця Практична примітка має на меті надати керівництво щодо практичних аспектів формулювання вимог про компенсацію від імені осіб, постраждалих від катувань. Вона зосереджена передусім на судовому процесі у регіональних та міжнародних органах із прав людини, хоча може бути корисною і для позовів, поданих до національних судів та інших органів.

Організація REDRESS хотіла би висловити свою вдячність Three Crowns LLP за обмін досвідом та експертизою під час підготовки цієї Практичної примітки. Ця публікація була підготовлена командою Three Crowns LLP: Шапарак Салех (Shaparak Saleh), партнер, Раян Мантон (Ryan Manton), юрисконсульт; Макарена Баамонде (Macarena Bahamonde), асоційований юрист; та Бахаа Еззелараб (Bahaa Ezzelarab), асоційований юрист та командою REDRESS: Александра Вісенте (Alejandra Vicente), голова юридичного відділу; Єва Санчіс (Eva Sanchis), голова відділу комунікацій; Фіона Маккей (Fiona McKay), консультант; Жюлі Бардеш (Julie Bardeche), старший юридичний радник, Руперт Скілбек (Rupert Skilbeck), директор, та Серхіо Алехандро Родрігес Діаз (Sergio Alejandro Rodríguez Díaz), юридичний співробітник.

REDRESS несе виключну відповідальність за будь-які помилки, наявні в цій Практичній примітці.

REDRESS

Ending torture, seeking justice for survivors

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	2
СКОРОЧЕННЯ	5
ПРИМІТКА ЩОДО ТЕРМІНОЛОГІЇ	6
I. ВСТУП	8
II. КОМПЕНСАЦІЯ ЯК ФОРМА РЕПАРАЦІЇ ЗГІДНО З МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ ПРАВ ЛЮДИНИ	10
III. СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ ВИМОГИ ПРО КОМПЕНСАЦІЮ: ПОРУШЕННЯ, ШКОДА ТА ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИЙ ЗВ'ЯЗОК	13
A. Тягар доказування	14
B. Стандарт доказування	15
1. Доказування шкоди	15
2. Доказування причинно-наслідкового зв'язку	17
IV. ХТО МАЄ ПРАВО НА КОМПЕНСАЦІЮ	19
A. Прямі та непрямі потерпілі особи	19
B. правонаступники потерпілих осіб	21
C. Колективні позови про компенсацію	22
V. ЯКУ КОМПЕНСАЦІЮ МОЖНА ВИМАГАТИ	23
A. Категорія 1: Компенсація за майнову шкоду	23
1. Категорія 1.a: Медичні витрати, включно з витратами на психологічну підтримку та/або соціальні послуги	26
2. Категорія 1.b: Втрата заробітку та/або потенційного заробітку	29
3. Категорія 1.c: Втрачені можливості	36

4. Категорія 1.d: Компенсація за втрачене майно	37
5. Категорія 1.e: Інші непрямі (похідні) витрати, включно з витратами на поховання	38
B. Категорія 2: Компенсація за немайнову шкоду	40
C. Категорія 3: Витрати, необхідні для правової або експертної допомоги	45
D. Категорія 4: Відсотки на несплачену компенсацію	49
Документи та додаткова література	53

СКОРОЧЕННЯ

АСНР	Африканська хартія прав людини і народів
АСНР	Американська конвенція з прав людини
АCommHR	Африканська комісія з прав людини і народів
АСtHR	Африканський суд з прав людини і народів
ІАСНР	Міжамериканська комісія з прав людини
ІАСtHR	Міжамериканський суд з прав людини
ЄКПЛ	Європейська конвенція з прав людини
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
КПК	Комітет ООН проти катувань
КПК ООН	Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання
КПЛ	Комітет ООН з прав людини
МПГПП	Міжнародний пакт про громадянські та політичні права
НУО	Неурядова організація

ПРИМІТКА ЩОДО ТЕРМІНОЛОГІЇ

Рішення: Органи ООН з прав людини та регіональні системи з прав людини використовують різну термінологію для позначення своїх висновків. Договірні органи та спеціальні процедури ООН оприлюднюють «міркування». IACHR видає «доповіді». ACommHPR видає «рішення». ЄСПЛ, ACtHPR та IACtHR видають «постанови». Для спрощення ця Практична примітка використовує термін «рішення» для позначення всіх вищезазначених висновків.

Засоби правового захисту, компенсації та відшкодування: У цій Практичній Примітці ми використовуємо термін «засоби правового захисту» для позначення юридичних процесів, які можуть забезпечити встановлення істини, правосуддя та репарації, а також для позначення конкретних результатів судових процесів. Ми використовуємо термін «репарація» для позначення суттєвих заходів, які детальніше описані у Практичній примітці «Репарації для осіб, постраждалих від катувань», що розроблені та імplementовані для відшкодування шкоди, завданої внаслідок порушення прав людини. Ми використовуємо термін «компенсація» для опису окремої форми репарації, що передбачає виплату грошової суми особі, постраждалій від катувань, і саме на цій формі репарації сфокусована ця Практична примітка. Термін «відшкодування» іноді використовується як загальний термін, що стосується обох цих понять.

Майнова та немайнова шкода: Ми використовуємо термін «майнова шкода», коли йдеться про збитки, що є економічними і тому легше піддаються кількісній оцінці в грошовому виразі (наприклад, втрата заробітку чи медичні витрати). Ми використовуємо термін «немайнова шкода», коли йдеться про збитки, що не є економічними і тому складніше піддаються кількісній оцінці в грошовому виразі (наприклад, біль та моральні страждання). Ця Практична примітка детально розкриває кожну з цих категорій.

Потерпілі та постраждалі особи: У цій Практичній примітці ми використовуємо обидва терміни: «потерпіла особа» і «постраждала особа». Обговорюючи міжнародну судову практику та правові стандарти щодо права на репарації, ми використовуємо термін «потерпіла особа» для узгодження з термінологією, що використовується судами, регіональними та міжнародними органами. У коментарях ми використовуємо термін «постраждала особа» для позначення як осіб, які пережили порушення прав людини, так і їхніх сімей та громад, а також сімей тих, хто загинув внаслідок таких порушень. Використання нами слова «постраждала особа» замість «потерпіла особа» жодним чином не має на меті применшити правовий статус осіб як потерпілих від злочинів та порушень відповідно до національного та міжнародного права, індивідуально чи колективно. Ми використовуємо термін «постраждала особа» для посилення самовизначення, гідності та сили окремих потерпілих осіб і підкреслення можливості зцілення та реабілітації.

Катування: Ця Практична примітка зосереджується головним чином на репарації для осіб, постраждалих від «катувань», але ми також використовуємо настанови зі справ, що стосуються репарації для потерпілих осіб від «жорстокого», «нелюдського» та/або «такого, що принижує гідність», поводження чи покарання. Хоча ми визнаємо, що «катування» може відрізнитися від цих інших форм поводження чи покарання, правозахисні органи ООН та регіональні правозахисні системи часто застосовують спільний підхід до того, як вони компенсують постраждалим особам від усіх цих форм поводження.

I. ВСТУП

Загальновизнано, що держава, відповідальна за катування, може, як частина свого зобов'язання надавати репарацію особам, постраждалим від катувань, бути зобов'язана компенсувати потерпілій особі шляхом виплати грошової суми (див. Практична примітка: Репарації для осіб, постраждалих від катувань). Однак точний характер і обсяг компенсації, яка може бути доступна постраждалій особі від катувань, часто є менш зрозумілим. Ця Практична примітка має на меті надати практичні настанови для фахівців щодо того, як підготувати ефективну вимогу про компенсацію проти держава від імені осіб, постраждалих від катувань. Хоча недержавні суб'єкти (включно зі збройними групами, корпораціями та окремими особами) також можуть нести відповідальність за катування, ця Практична примітка зосереджуватиметься на імplementації відповідальності держави за катування через виплату компенсації.

Ця Практична настанова насамперед призначена для організацій та юристів, які представляють осіб, постраждалих від катувань, у стратегічних судових процесах з прав людини та репараційних позовах, включно перед міжнародними та регіональними судами та механізмами. Вона також буде корисною для будь-кого, хто надає підтримку особам, постраждалим від катувань, в інший спосіб, а також для фахівців, які подають інші види правових позовів на національному рівні, включно з цивільними позовами та кримінальними скаргами.

Ми визначаємо компенсацію у цій Практичній примітці як виплату грошової суми державою постраждалій особі або іншій особі, пов'язаній з цією постраждалою особою, що має на меті відшкодування фінансової (майнової) та/або нефінансової (немайнової) шкоди, завданої постраждалій особі порушенням з боку держави. Існує значна практика низки форумів, що розглядають позови про компенсацію осіб, потерпілих від катувань, зокрема регіональних судів з прав людини, а саме ЄСПЛ, ІАСтHR та АСтHPR. Інші правозахисні органи, такі як

КПЛ, зазвичай не визначають суму компенсації, або, як ACommHPR, роблять це лише у рідкісних випадках, залишаючи визначення конкретної суми компенсації державі-відповідачу або подальшому судовому провадженню. У будь-якому випадку, різні форуми застосовують відмінні підходи до визначення того, хто має право на компенсацію, та яка компенсація може бути присуджена. Крім того, незважаючи на велику практику, судові органи часто не надають детальних пояснень своїх рішень щодо компенсації.

Ця Практична примітка прагне об'єднати практику різних форумів з метою створення конкретного зведення настанов, яке може допомогти фахівцям у підготовці ефективного позову про компенсацію перед будь-яким таким форумом, одночасно зазначаючи ключові відмінності у підходах, які слід враховувати перед кожним з основних форумів, що розглядаються у цій Практичній примітці.

Ця Практична примітка охоплює:

- 1. Компенсацію як форму репарації за катування:** У цьому розділі компенсація розглядається у загальних рамках репарації для осіб, потерпілих від катувань.
- 2. Складові елементи вимоги про компенсацію:** У цьому розділі викладено три елементи, які необхідно встановити для успішної вимоги про компенсацію: порушення, шкода та причинно-наслідковий зв'язок.
- 3. Хто має право на компенсацію:** У цьому розділі розглядаються різні категорії осіб, які можуть вимагати компенсацію в належних міжнародних форумах, включно з прямими та непрямими потерпілими особами та правонаступниками.
- 4. Яку компенсацію можна вимагати:** У цьому розділі описано категорії шкоди, за які може бути висунута вимога про компенсацію, включно зі збитками за майнову та/або немайнову шкоду. У ньому також розглядаються інші суми, які можуть бути затребувані, як-от судові витрати та відсотки.

II. КОМПЕНСАЦІЯ ЯК ФОРМА РЕПАРАЦІЇ ЗГІДНО З МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ ПРАВ ЛЮДИНИ

Загальним принципом міжнародного права є те, що порушення міжнародного зобов'язання тягне за собою відповідальність держави, якій це порушення може бути приписане. Як описано у Практичній примітці: Репарація для осіб, постраждалих від катувань, Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист та репарацію для осіб, потерпілих від грубих порушень міжнародного права прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, ухвалені Генеральною Асамблеєю ООН у 2005 році (Основні принципи та керівні положення), разом з іншими міжнародними та регіональними документами, визнають, що повна та ефективна репарація може мати п'ять форм: реституція, компенсація, реабілітація, сатисфакція та гарантії неповторення.

Ці форми репарації доповнюють одна одну, а не є альтернативними, і мають бути затребувані та присуджені відповідно до уподобань та потреб осіб, потерпілих від катувань, у кожному конкретному випадку (див. нашу Практичну примітку Репарація для осіб, постраждалих від катувань). Ця Практична примітка зосереджується на компенсації як формі репарації, враховуючи відносну складність у визначенні як того, хто має право на компенсацію, так і того, яка компенсація може бути затребувана, а також безліч практичних аспектів побудови вимоги про компенсацію, які можуть бути корисними для фахівців.

Основні принципи та керівні положення визнають, що компенсація є формою репарації за серйозні порушення, такі як катування, та зазначають, що компенсація «повинна бути надана за будь-яку економічно оцінювану шкоду, належним чином та пропорційно до тяжкості порушення та обставин кожної справи».

Відповідні універсальні та регіональні документи також визнають важливість компенсації. Вони передбачають імплементацію цього права на репарацію різними способами, як показано на прикладах у таблиці нижче.

АСННР	Зауваження загального порядку № 4 АСоттННР щодо АСННР уточнило, що заборона катувань у Статті 5 доповнюється правом на відшкодування, яке охоплює право на ефективний засіб правового захисту та на адекватну, ефективну та всеосяжну репарацію, включно з компенсацією.
АСНР	Стаття 63(1) АСНР передбачає, що ІАСтННР має повноваження, встановивши порушення права згідно з АСНР (включно з правом не бути підданим катуванням згідно зі Статтею 5(2)), зобов'язати виплатити «справедливу компенсацію» потерпілій стороні.
ЄКПЛ	Стаття 3 ЄКПЛ забороняє катування, а Стаття 41 передбачає, що, «[я]кщо [ЄСПЛ] встановлює, що було порушення Конвенції чи Протоколів до неї, і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони допускає лише часткову репарацію, Суд за необхідності, надає справедливую сатисфакцію потерпілій стороні». Практична вказівка ЄСПЛ щодо вимог про справедливую сатисфакцію підтверджує, що «мета присудження Судом згідно зі Статтею 41 Конвенції щодо шкоди полягає у компенсації заявнику фактичних шкідливих наслідків порушення».
МПГПП	У Статті 7 МПГПП забороняє катування. Однак Стаття 2(3)(а) ІССПР вимагає від кожної Держави-учасниці «забезпечити будь-якій особі, права чи свободи якої, визнані в цьому Пакті, порушено, ефективний засіб правового захисту [...]». У своєму <u>Зауваженні загального порядку № 31</u> КПЛ уточнив, що «Пакт загалом тягне за собою належну компенсацію».

КПК ООН

Стаття 14 КПК ООН зобов'язує кожну Державу-учасницю «забезпечити у своїй правовій системі, щоб особа, потерпіла від акту катувань, отримала відшкодування та мала право на справедливу та адекватну компенсацію, що підлягає примусовому виконанню, включно із засобами для якомога повнішої реабілітації». Сфера застосування цього права була уточнена Комітетом проти катувань у його Зауваженні загального порядку № 3.

Хоча кожна з вищезазначених систем визнає компенсацію як форму репарації, постраждала особа не завжди може ініціювати та/або продовжувати позов про таку компенсацію на індивідуальній основі. Це залежатиме від того, чи визнала конкретна система, а іноді й сама Держава постраждалої особи, право фізичних осіб подавати скарги. Додаткові деталі про право на індивідуальну скаргу можна знайти в Модулі 8 REDRESS (Вибір форуму). Практикуючим юристам слід переконатися, що вони знають точний процесуальний момент для подання вимоги про компенсацію залежно від відповідних правил. Наприклад, вимоги (позови) про репарацію до Міжамериканської системи та Європейської системи повинні бути подані разом із початковою заявою та розглядаються спільно з суттю справи. На відміну від цього, до Африканської системи повна вимога про репарацію має бути подана разом із поданням суті справи після прийняття рішення щодо прийнятності справи. (Див. більше в майбутній Практичній настанові щодо судового розгляду репарацій).

III. СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ ВИМОГИ ПРО КОМПЕНСАЦІЮ: ПОРУШЕННЯ, ШКОДА ТА ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИЙ ЗВ'ЯЗОК

Усі вимоги про компенсацію для того, щоб бути успішними, повинні довести принаймні три наступні елементи:

(i) Порухення	відповідна держава порушила заборону катувань
(ii) Шкода	особа, потерпіла від катувань, зазнала майнової або немайнової шкоди
(iii) Причинно-наслідковий зв'язок	існує чіткий зв'язок між порушенням та завданою шкодою

Елементи шкоди та причинно-наслідкового зв'язку є найбільш релевантними для цієї Практичної примітки. Особа, постраждала від катувань, ймовірно, не зможе отримати компенсацію, якщо вона не зможе встановити, що шкода мала місце, та пов'язати цю шкоду з завданим катуванням. Наприклад, шкода та/або причинно-наслідковий зв'язок, які лише стверджуються та/або є спекулятивними, можуть бути недостатніми.

КЕЙС-СТАДІ: Фейлазу проти Мальти (Feilazoo v Malta) (ЄСПЛ, 2021 р.)

Заявник у цій справі стверджував, що умови його імміграційного тримання під вартою, включно з надмірною ізоляцією та непотрібним розміщенням із новоприбулими особами в карантині COVID-19, становили порушення статті 3 ЄКПЛ. Заявник вимагав компенсацію у розмірі 109 000 євро за майнову шкоду, яка в основному складалася з втрати заробітку під час його тримання під вартою та подальшого тюремного ув'язнення, а також втрати майбутнього заробітку. Заявник також вимагав 309 000 євро за немайнову шкоду.

Суд визнав наявність порушення статті 3 ЄКПЛ щодо тримання заявника під вартою в імміграційному центрі, але постановив, що заявник не зміг довести, що до його затримання він мав встановлений або регулярний дохід. Вимоги про втрату заробітку були відхилені, оскільки вони були визнані «гіпотетичними та необґрунтованими». Суд присудив заявнику 25 000 євро як відшкодування немайнової шкоди, плюс будь-який податок, що може стягуватися (нараховуватися).

А. Тягар доказування

Тягар доказування порушення, шкоди та причинно-наслідкового зв'язку, як правило, лежить на постраждалій особі, яка вимагає компенсацію. Цей тягар доказування іноді пом'якшується за певних обставин, наприклад, коли висуваються презумпції факту, що травми, отримані під час офіційного тримання під вартою держави, були спричинені державними агентами за відсутності будь-якого іншого правдоподібного пояснення. За певних обставин, форум може презумпувати як шкоду, так і причинно-наслідковий зв'язок шкоди, як це відбувається з ІАСтHR щодо немайнової шкоди у справах про катування, насильницьке зникнення та свавільне затримання (див., наприклад, *Тікона Естрада та ін. проти Болівії* (англ. *Ticona Estrada et al. v Bolivia*); *«Різанина в Мадіріпані» проти Колумбії* (англ. *“Mapiripán Massacre” v Colombia*); *Маріца Уррутіа проти Гватемали* (англ. *Maritza Urrutia v Guatemala*)). Важливо відзначити, що загальний принцип залишається незмінним: тягар доказування всіх елементів позову, включно зі шкодою та причинно-наслідковим зв'язком, лежить на заявнику. При цьому, згадані вище презумпції можуть відрізнятися стосовно конкретних видів шкоди та у різних міжнародних форумах.

КЕЙС-СТАДІ: Тікона Естрада та інші проти Болівії (Ticona Estrada et al. v Bolivia) (IACtHR, 2008 р.)

22 липня 1980 року військовий патруль затримав братів Ренато та Уго Тікона Естрада в Болівії та піддав їх катуванню. Одного з братів було піддано насильницькому зникненню. Суд встановив, що Держава порушила декілька статей АСНР, включно з правом на гуманне поводження за статтею 5 (і, зокрема, право не бути підданим катуванню згідно зі статтею 5(2))

Суд постановив, що у випадках насильницького зникнення очевидно, що майнова та немайнова шкода є наслідком порушення. Наприклад, присуджуючи компенсацію за немайнову шкоду у розмірі близько 272 000 доларів США Ренато та його родичам, Суд заявив, що «немайнова шкода, завдана пану Тікона Естрада, є очевидною, оскільки це притаманно людській природі, що особа, піддана насильницькому зникненню, страждає від глибокого болю, туги, жаху, безсилля та невпевненості. Внаслідок цього ця шкода не потребує доведення».

В. Стандарт доказування

1. Доказування шкоди

Що стосується стандарту, за яким заявник має доводити шкоду, точний стандарт доказування зазвичай не зазначається при оцінці компенсації. Таким чином, тоді як ЄСПЛ застосовує стандарт «поза розумним сумнівом» при оцінці того, чи мало місце порушення ЄКПЛ, він є менш приписовим при визначенні того, чи була завдана певна шкода. Його Практична вказівка щодо вимог про справедливу сатисфакцію роз'яснює, що «[з]аявник повинен подати відповідні докази, щоб довести, наскільки це можливо, не лише факт існування, але й суму або вартість шкоди».

ЄСПЛ прагне застосовувати цей підхід реалістично. Таким чином, він визнав, що «[т]очний розрахунок сум, необхідних для повної репарації (*restitutio in integrum*) щодо матеріальних збитків, яких зазнали заявники, може бути

унеможливлений через властивий порушенню невизначений характер шкоди» (*Курич та інші проти Словенії (Kuric and Others v Slovenia)*). ЄСПЛ в іншій справі уточнив, що «[п]итання, яке має бути вирішене в таких справах, — це рівень справедливої сатисфакції щодо як минулих, так і майбутніх майнових збитків, яку необхідно присудити кожному заявнику, причому це питання вирішується Судом на власний розсуд, зважаючи на те, що є справедливим» (*E. та інші проти Сполученого Королівства (E. and Others v The United Kingdom)*).

ІАСтHR загалом використовував нижчий стандарт доказування «балансу ймовірностей» для встановлення порушень прав людини. Але його практика у визначенні того, чи і якою мірою були доведені збитки, варіюється, зокрема, відповідно до типу шкоди та затребуваного відшкодування. ІАСтHR загалом презумпує немайнову шкоду, завдану особі, потерпілій від катувань, не вимагаючи від заявника доведення такої шкоди конкретно. Для доведення майнової шкоди Суд схильний вимагати від заявників надання «достатніх документальних доказів... щоб Суд міг оцінити фактично понесені витрати» (*Буено-Алвес проти Аргентини (Bueno-Alves v Argentina)*). Хоча Суд може презумпувати певні категорії збитків, які зазвичай виникають, наприклад, витрати на медичне обслуговування або витрати на поховання, сплачені членами сім'ї (*Каракасо проти Венесуели (англ. Caracazo v Venezuela)*), за відсутності конкретних доказів щодо затребуваних сум, Суд може присудити нижчу суму, ґрунтуючись на міркуваннях справедливості.

АСтHPR застосовує стандарт «переваги доказів» при оцінці того, чи мало місце порушення АСтHPR (Інформаційний лист щодо подання вимог про репарацію). Але він також, як правило, більш гнучкий при визначенні того, чи була завдана шкода (особливо у справах про грубі порушення прав людини, такі як катування), зосереджуючись на «принципах справедливості, чесності та розумності». Це стосується випадків, коли АСтHPR встановлює наявність немайнової шкоди, яка, подібно до практики ІАСтHR та ЄСПЛ, часто презумпується як існуюча і яка кількісно оцінюється на засадах справедливості та обставин справи (див., наприклад, *Лохе Ісса Конате проти Буркіна-Фасо (Постанова про репарації)*).

(Lohe Issa Konate v Burkina Faso); Люсьєн Ікїлі Рашїді проти Танзанії (Lucien Ikili Rashidi v Tanzania)). Навпаки, для оцінки вимог про майнову шкоду, Інформаційний лист АСtHR щодо подання позовів про репарацію вимагає від заявника надати «конкретні докази точного збитку».

Хоча жоден із форумів, розглянутих у цій Практичній примітці, не надає вичерпного переліку документальних доказів, які можуть бути подані на підтвердження вимоги про компенсацію, Регламент Суду ЄСПЛ посилається на експертні висновки, деталізовані рахунки та інвойси як приклади таких доказів (Регламент Суду). Інші форми доказів розглядаються у Розділі V цієї Практичної примітки, при розгляді конкретних категорій компенсації, які можуть бути затребувані.

2. Доказування причинно-наслідкового зв'язку

Що стосується стандарту, за яким заявник має доводити причинно-наслідковий зв'язок, Практична примітка ЄСПЛ щодо вимог про справедливу сатисфакцію вимагає, щоб стосовно майнової шкоди заявник встановив «прямий причинно-наслідковий зв'язок... між шкодою та встановленим порушенням» (на противагу, «просто слабкого або спекулятивного зв'язку недостатньо») (Практична примітка щодо вимог про справедливу сатисфакцію). Що стосується немайнової шкоди, Практична примітка стверджує, що «причинно-наслідковий зв'язок між ймовірним порушенням та моральною шкодою часто є розумним припускати, при цьому від заявників не вимагається надання будь-яких додаткових доказів своїх страждань».

ІАСtHR загалом презумпував наявність причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням, пов'язаним із катуванням, та немайновою шкодою, і тому не обов'язково вимагає додаткових доказів. Однак, оцінюючи причинно-наслідковий зв'язок між порушенням та майновою шкодою, Суд послідовно вимагав від заявника встановити «прямий причинно-наслідковий зв'язок із діяннями, визнаними порушеннями» (Гарсія Прієто проти Сальвадору (Garcia Prieto v El Salvador); Раділья Пачеко проти Мексики (Radilla Pacheco v Mexico)).

АСtHPR також вимагає від заявника встановити «причинно-наслідковий зв'язок між неправомірним діянням та [майновою] шкодою», щоб мати право на репарацію (Інформаційний лист щодо подання позовів про репарацію). Суд далі зазначив, що вимоги про відшкодування майнової шкоди «повинні супроводжуватися доказами, що підтверджують їх, і бути підкріплені поясненнями, які встановлюють зв'язок між витратами чи матеріальними збитками та порушенням» (Інґабіре Віктуар Умухоза проти Республіки Руанда (Ingabire Victoire Umuhoza v Republic of Rwanda)). Подібно до практики Європейського та Міжамериканського судів, Африканський суд презумпував наявність причинно-наслідкового зв'язку між порушенням та немайновою шкодою, зазначивши, що «такий зв'язок може виникати внаслідок порушення права людини як автоматичний наслідок, без будь-якої необхідності доводити інше» (Зонґо та інші проти Буркіна-Фасо (Zongo and Others v Burkina Faso)).

Найбільш релевантним питанням є конкретні засоби, за допомогою яких заявник може встановити шкоду та її причинно-наслідковий зв'язок. Ми детально розглядаємо це питання, посилаючись на різні категорії шкоди, у Розділі V.

IV. ХТО МАЄ ПРАВО НА КОМПЕНСАЦІЮ

Особа або група осіб, які безпосередньо постраждали від катування, мають право на компенсацію. Основні форуми також визнають, що інші особи також можуть мати право на компенсацію.

А. Прямі та непрямі потерпілі особи

Немає уніфікованого визначення «потерпілої особи», яке було б прийняте в усіх відповідних форумах. В одному з провідних визначень Зауваження загального порядку № 3 КПК визначає «потерпілу особу» таким чином, що виходить за межі особи, яка безпосередньо постраждала від катування. Згідно із Зауваженням загального порядку № 3, «[п]отерпілі особи – це особи, які індивідуально або колективно зазнали шкоди», незалежно від того, чи встановлено особу правопорушника, та незалежно від будь-яких зв'язків між потерпілою особою та правопорушником.

Як загальне правило, усі основні форуми визнають, що особи, які зазнали шкоди внаслідок катування, можуть вимагати компенсацію: або як пряма потерпіла особа (оскільки акт катування був застосований безпосередньо до неї), або як непряма потерпіла особа (оскільки вона була опосередковано постраждала від порушення).

Категорія «непрямих потерпілих осіб» не обов'язково обмежується лише родичами прямої потерпілої особи від катування. Наприклад, згідно з Основними принципами та керівними положеннями, «потерпіла особа» може включати будь-яку особу, «яка [зазнала] шкоди, втручаючись, щоб допомогти потерпілим особам у скрутні або запобігти віктимізації».

Замість того, щоб застосовувати формалістичний підхід при вирішенні питання про те, чи кваліфікується особа як непряма потерпіла особа, ІАСтНР, як правило,

розглядає чинники зв'язку, такі як наявність особливо «тісних» відносин між заявником та потерпілою особою, «чи були особи залучені до пошуку справедливості в конкретній справі», або «чи постраждали вони внаслідок фактів справи чи подальших дій або бездіяльності з боку державних органів стосовно цих фактів» (*Ібсен Карденас та Ібсен Пенья проти Болівії (Ibsen Cárdenas and Ibsen Peña v Bolivia)*).

КЕЙС-СТАДІ: *Алоебутоє та інші проти Суринаму (Aloeboetoe et al v Suriname)* (ІАСТНР, 1993 р.)

Ця справа стосувалася свавільного затримання та подальшого вбивства особи, яка належала до корінного народу в Суринамі під час Громадянської війни 1986–1992 років. Зрештою, Держава взяла на себе повну відповідальність, залишивши Суду лише завдання винести рішення щодо репарації. У своєму рішенні Суд постановив, що треті сторони, які не є родичами, можуть кваліфікуватися як непрямі потерпілі особи та отримати компенсацію за шкоду, завдану протиправною смертю прямої потерпілої особи. Суд встановив, що для того, щоб вимога про компенсаційне відшкодування, подана третьою стороною, була задоволена, мають бути дотримані три умови:

- 1) витребувана компенсація повинна ґрунтуватися на періодичних виплатах, які третя сторона раніше отримувала від прямої потерпілої особи;
- 2) характер відносин між потерпілою особою та третьою стороною означав, що такі виплати, ймовірно, продовжувалися б, якби пряма потерпіла особа вижила; та
- 3) третя сторона мала фінансову потребу, яка була – і могла бути – задоволена лише за рахунок періодичних виплат прямої потерпілої особи.

ІАСТНР також застосував відносно широкий підхід до концепції «непрямих потерпілих осіб» і постановив, що юридична особа, а саме правозахисна організація, була непрямою потерпілою особою порушення права на життя,

навіть попри те, що ця організація вимагала лише символічної компенсації (*Зонго та інші проти Буркіна-Фасо (Zongo and Others v Burkina Faso)*).

Навпаки, ЄСПЛ дотримується більш обмежувального підходу, який має тенденцію обмежувати категорію «непрямих потерпілих осіб» близькими родичами (*Варнава та інші проти Туреччини (Varnava and others v. Turkey)*).

V. Правонаступники потерпілих осіб

Якщо пряма потерпіла особа помирає до подання заяви, родичі особи, потерпілої від катування, можуть мати право вимагати компенсацію в основних правозахисних форумах (*Д-р Амін Меккі Медані та Пан Фарук Абу Еїсса проти Судану (Dr Amin Mekki Medani and Mr Farouq Abu Eissa v the Sudan)*). певні особливості застосовуються до Міжамериканської та Європейської систем, що може впливати на потенційне присудження майнової чи немайнової шкоди.

У Міжамериканській системі вимоги (позови) про майнову та немайнову шкоду переживають смерть прямої потерпілої особи та переходять безпосередньо до спадкоємців потерпілої особи. ІАСтHR визнає дітей або дружину/чоловіка померлого як відповідних правонаступників, або батьків за відсутності таких інших правонаступників.

У Європейській системі заява, подана потерпілими особами до їхньої смерті, може бути продовжена їхніми спадкоємцями або близькими членами сім'ї, за умови, що вони мають достатній та законний інтерес у справі (*Хрістозов та інші проти Болгарії (Hristozov and Others v Bulgaria)*). Якщо ймовірна потерпіла від порушення, померла або була насильницьки зникла до подання заяви, особа, яка має необхідний правовий інтерес як найближчий родич, може подати заяву, що містить скарги, пов'язані зі смертю або зникненням її родича (*Варнава та інші проти Туреччини (англ. Varnava and Others v Turkey)*).

С. Колективні позови про компенсацію

Особи, які пережили катування, можуть подавати свої вимоги (позови) про компенсацію індивідуально або, якщо більше однієї особи постраждали від одного й того ж заходу, деякі форуми дозволяють групі потерпілих осіб колективно вимагати компенсацію. Останнє може бути можливим, коли потерпілі особи належать до спільноти або групи, що має спільну ідентичність, етнічну приналежність, релігію, мову або іншу спільну відмінну фізичну, соціальну чи культурну характеристику, яка пов'язує групу. Компенсація присуджувалася у випадках, коли шкода зачіпає групу в цілому, та індивідуальну шкоду неможливо легко визначити, як це може статися у випадках, коли неправомірна поведінка була спрямована на спільноту. У таких випадках АСtHPR та ІАСtHR присуджували компенсацію за майнову та немайнову шкоду будь-яким ідентифікованим членам такої спільноти та встановлювали одноразову суму, що підлягає виплаті потерпілим особам (або їхнім сім'ям) на засадах справедливості (див., наприклад, Спільнота Мойвана проти Суринаму (Moiwana Community v Suriname); Різанина Ріо-Негро проти Гватемали (Río Negro Massacres v Guatemala); Різанина План-де-Санчес проти Гватемали (Plan de Sánchez Massacre v Guatemala); Члени та Активісти Патріотичного Союзу проти Колумбії (Integrantes y Militantes de la Unión Patriótica v Colombia)).

V. ЯКУ КОМПЕНСАЦІЮ МОЖНА ВИМАГАТИ

На основі практики різних правозахисних форумів можна виділити такі категорії шкоди, що підлягає компенсації у вимогах про катування:

Ця схема призначена як настанова для фахівців щодо визначення того, які категорії збитків можуть бути враховані в будь-якій конкретній справі. Вона не є математичною формулою чи жорстким контрольним списком, оскільки кожна справа матиме свої власні факти та потенційні категорії збитків.

Наведена вище схема представлена з усвідомленням того, що самі правозахисні форуми часто вважають за краще детально не пояснювати основи, на яких вони присуджують компенсацію, або навіть категорії компенсації, які вони присудили. Але навіть за таких обставин залишається фактом, що чим більш конкретну та обґрунтовану вимогу про компенсацію може надати потерпіла особа, тим імовірніше, що ця потерпіла особа зможе отримати суму компенсації, яка відображає завдану їй шкоду.

Не всі форуми присуджують конкретну суму, що підлягає сплаті за кожну категорію збитків. Деякі несудові органи, такі як КПЛ та інші договірні органи ООН (включно з КПК), а також регіональні органи, такі як IACHR та ACommHR, як правило, не встановлюють фіксованої суми компенсації, що підлягає сплаті. Навіть у такому випадку, подання конкретної та обґрунтованої вимоги про компенсацію до таких органів все одно може збільшити шанси того, що форум зобов'яже відповідальну Державу надати належну компенсацію.

Крім того, вимога про компенсацію може потребувати уваги до конкретних правил або вимог, притаманних органу, який розглядає цю вимогу. Наприклад, Стаття 41 ЄКПЛ за своїм змістом надає ЄСПЛ повноваження присуджувати «справедливу сатисфакцію» лише «якщо внутрішнє право Високої Договірної Сторони, якої це стосується, дозволяє лише часткове відшкодування». Проте, схоже, що на практиці ЄСПЛ не застосовує ці положення жорстко, особливо коли відповідне порушення стосується катувань (*Міхеєв проти Росії (Mikheyev v. Russia)*; *Джалло проти Німеччини (Jalloh v Germany)*).

У тих випадках, коли відповідний суд або несудовий орган не визначав суму відшкодування, що підлягає сплаті, це іноді створювало труднощі на стадії виконання, зокрема через небажання Держави виконувати рішення, яке вона

не вважає обов'язковим до виконання або через тривалі внутрішні національні процедури, які необхідно пройти для визначення належної суми компенсації. Це може призвести до того, що компенсація буде виплачена роками пізніше, або, в деяких випадках, не виплачена взагалі. Як наслідок, якщо певний форум допускає як присудження конкретної суми компенсації, так і зобов'язання Держави виплатити компенсацію в сумі, яка має бути визначена, настійно рекомендується, щоб особа, потерпіла від катувань, надала якомога більш конкретну та обґрунтовану вимогу про компенсацію.

КЕЙС-СТАДІ: *Різанина Санто-Домінго проти Колумбії (Santo Domingo Massacre v Colombia)* (IAcTtHR, 2012 р.)

IAcTtHR визнав Колумбію відповідальною за порушення права на особисту цілісність та права на життя (серед інших порушень). Суд зазначив, що хоча Колумбія компенсувала деяким потерпілим особам, вона не компенсувала іншим. Він утримався від визначення суми компенсації для тих потерпілих осіб, яким ще не було надано відшкодування. Натомість, Суд зобов'язав Колумбію «надати та здійснити протягом одного року, використовуючи прискорений внутрішній механізм, відповідну компенсацію та відшкодування за майнову та немайнову шкоду, на користь потерпілих осіб та найближчих родичів потерпілих осіб, які не отримали репарації в рамках національної системи адміністративного судочинства». Компенсація мала бути визначена на основі «об'єктивних, розумних та ефективних критеріїв колумбійської системи адміністративного судочинства».

Після цього виникли проблеми з виконанням рішення, і так само були подані численні подання до IAcTtHR протягом наступних дев'яти років щодо виконання Колумбією рішення IAcTtHR. Потерпілі особи отримали компенсацію лише у 2021 році, що ілюструє значну затримку, яка може виникнути, коли правозахисні органи не присуджують конкретну суму компенсації.

А. Категорія 1: Компенсація за майнову шкоду

Майнова шкода – це економічні збитки, спричинені порушенням державою заборони катувань.

Потерпіла особа, яка бажає отримати компенсацію за майнову шкоду, повинна подати конкретну та обґрунтовану вимогу з цього приводу. ЄСПЛ має, здається, найбільш деталізовані формальні вимоги, що регулюють такі позови, вимагаючи від заявника подати деталізовані відомості про всі вимоги, разом із будь-якими відповідними підтверджуючими документами (такими як експертні висновки, деталізовані рахунки та інвойси), у межах строку, встановленого для подання зауважень заявника по суті справи. Згідно з Правилом 60 Регламенту Суду ЄСПЛ, недотримання цих вимог може призвести до відхилення позовів повністю або частково (ЄСПЛ, Запитання та відповіді для юристів; Практична примітка щодо вимог про справедливу сатисфакцію). Загалом, настійно рекомендується якнайбільше деталізувати та обґрунтувати вимоги про компенсацію за майнову шкоду перед будь-яким міжнародним чи регіональним форумом.

1. Категорія 1.a: Медичні витрати, включно з витратами на психологічну підтримку та/або соціальні послуги

Витрати на медичні, психологічні та соціальні послуги, понесені внаслідок катування у минулому та майбутньому, в принципі можуть бути відшкодовані.

Для обґрунтування вимог щодо цієї категорії компенсації заявники повинні подати документальні докази, щоб підтвердити, що витрати були або будуть понесені, такі як: інвойси за медичне лікування; квитанції про здійснені платежі; виписки з історії хвороби (медичні історії); експертні висновки, які можуть підсумувати загальні витрати, що були понесені та/або ймовірно будуть понесені в майбутньому (*Луценко та Вербицький проти України (англ. Lutsenko and Verbytskyy v Ukraine)*). Зокрема, коли йдеться про майбутні медичні та пов'язані з ними витрати, експертний висновок медичного працівника може бути ефективним способом обґрунтування цих майбутніх витрат. Ключовим

моментом є те, що докази повинні засвідчувати не лише наявність шкоди, але й причинно-наслідковий зв'язок між цією шкодою та порушенням. Наступний приклад ілюструє, значною мірою успішну, вимогу про компенсацію особи, постраждалої від катувань, в обставинах, коли ця особа змогла підтвердити за допомогою документації заявлені медичні та пов'язані з ними витрати.

КЕЙС-СТАДІ: Б проти Росії (B v Russia) (ЄСПЛ, 2023 р.)

7 травня 2023 року ЄСПЛ встановив, що Росія порушила заборону нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, ігноруючи страждання постраждалої особи та не забезпечивши захист її особистої недоторканності під час кримінального провадження проти ймовірних кривдників цієї особи.

Постраждала особа вимагала 1 316 831,25 рублів (приблизно 15 200 євро на момент подання заяви), що включало: (а) 35 000 рублів та 6 947,77 рублів, які були витрачені на десять сеансів психотерапії та медикаменти, призначені для її лікування; (б) 1 134 000 рублів на майбутні сеанси психотерапії; та (с) 140 883,48 рублів на медикаменти, які мають бути отримані протягом наступних трьох років. На підтвердження цього заявниця покладалася на висновок психотерапевта, який діагностував у неї тривожно-депресивний розлад як частину посттравматичного стресового розладу, що виник внаслідок травматичного досвіду сексуального насильства, смерті матері та її участі у кримінальному провадженні. ЄСПЛ присудив заявниці 13 553 євро як відшкодування майнової шкоди, а саме фактичних і майбутніх витрат на психотерапію та витрат, понесених на ліки, плюс будь-які податки, що можуть стягуватися.

Проте, різні форуми іноді підходять до оцінки компенсації за майбутні медичні та психологічні витрати на більш широких засадах чесності або справедливості. ІАСтHR іноді визначав суму на засадах справедливості, беручи до уваги такі медичні докази, які були доступні Суду (Лоайза Тамайо проти Перу (Loayza Tamayo v Peru)). ЄСПЛ також іноді вирішував кількісно оцінити компенсацію «на основі власної оцінки ситуації», особливо коли медичні докази витрат доступні,

але є певні сумніви щодо їхньої точності або повноти (*Міхеєв проти Росії (англ. Mikheyev v Russia)*; *Денис Васильєв проти Росії (Denis Vasilyev v Russia)*). У тих самих справах ЄСПЛ неохоче множив медичні витрати відповідно до очікуваної тривалості життя, а також визнав, що допомога по інвалідності або пенсії, які будуть доступні від Держави, мають бути відраховані з належної компенсації.

КЕЙС-СТАДІ: *Міхеєв проти Росії (Mikheyev v Russia)* (ЄСПЛ, 2006 р.)

Заявник у цій справі здійснив спробу самогубства у відділку поліції після того, як його катували співробітники поліції, на підставі чого ЄСПЛ встановив порушення заборони катувань, передбаченої Статтею 3. Заявник вимагав майнову шкоду, пов'язану з постійним медичним лікуванням, спричиненим цим інцидентом, а також втрату доходу, що виникла внаслідок його статусу інвалідності. Заявник вимагав 23 562 500 рублів для покриття своїх майбутніх медичних витрат до досягнення віку 65 років (приблизно 680 000 євро).

ЄСПЛ не погодився з розрахунком компенсації, заявленої заявником (тобто множення річних медичних витрат на середню очікувану тривалість життя та виключення доходу по інвалідності), який він описав як «такий, що не відповідає підходу Суду до розрахунку майбутніх збитків». Натомість Суд присудив меншу суму на основі власної оцінки (130 000 євро). Суд визнав «серйозність стану заявника, необхідність спеціалізованого та безперервного медичного лікування та його повну непрацездатність у майбутньому», але не пояснив, чому 130 000 євро було відповідною сумою за цих обставин.

Навіть якщо деякі форуми можуть бути готові використовувати широке право розсуду для присудження одноразових сум, слід знову наголосити, що це не повинно спонукати заявників подавати розпливчасті вимоги про округлені числа очікуваних майбутніх витрат. Наприклад, у справі, що розглядалася АСтНPR, особа, яка пережила насильство, вимагала відшкодування майбутніх витрат на охорону здоров'я, нібито спричинених незаконним затриманням, покладаючись на орієнтовні витрати у розмірі 20 000 доларів США на рік,

екстрапольовані на очікувану тривалість життя у 80 років (загальна сума досягла 280 000 доларів США). Суд відхилив цю вимогу та присудив нульову компенсацію за ці заявлені витрати, зазначивши, що: «[3]аявник вимагає репарації за майбутню матеріальну шкоду, не демонструючи, за яких обставин вони мають статися». (*Леон Мугесера проти Руанди (Leon Mugesera v Rwanda)*).

Деякі форуми можуть розглядати питання про те, чи слід зменшити компенсацію на підставі того, чи діяла заявниця розумно і чи були якісь заходи, які вона могла б вжити для пом'якшення шкоди, наприклад, звернувшись по професійну допомогу, дотримуючись медичних інструкцій тощо. Тягар доведення того, що потерпіла особа повинна була діяти інакше, лягає на Державу, і на практиці форуми неохоче визнають, що особи, потерпілі від катувань, сприяли своїм власним збиткам (*Буено-Алвес проти Аргентини (англ. Bueno-Alves v Argentina)*).

2. Категорія 1.b: Втрата заробітку та/або потенційного заробітку

Втрата минулого та майбутнього заробітку, а також відшкодування збитків за потенційний заробіток потерпілої особи та знижену працездатність можуть бути витребувані у всіх основних форумах, які присуджують компенсацію за шкоду, спричинену катуванням. Ця категорія збитків також може бути витребувана близькими родичами або найближчими родичами потерпілої особи, включно з дружинами/чоловіками, літніми батьками та дітьми.

Компенсація за втрату заробітку може покривати його втрату у минулому та майбутньому. Втрати у минулому включають усі доходи, які не були отримані внаслідок порушення. Втрати у майбутньому включають усі доходи протягом решти трудового життя потерпілої особи, які не будуть отримані через порушення. Оцінка майбутніх втрат може бути пов'язана з більшою невизначеністю та вимагати більше припущень, враховуючи як тривалість часу, так і неминучу відсутність даних щодо фактичних обставин, які пануватимуть у майбутньому.

У деяких країнах суми компенсації за тілесні ушкодження та знижену працездатність можуть оцінюватися на стандартизованій тарифній основі,

яка залежить від рівня травми та ґрунтується на нормативних таблицях, що встановлюють відсотки для втрати кінцівок або здібностей (див., наприклад, Калькулятор тілесних ушкоджень Данії). На міжнародному рівні справа не така, де метод розрахунку втрати заробітку може відрізнитися від системи до системи. Навіть у межах систем такої стандартизації не існує, що, ймовірно, неминуче, враховуючи дуже різні обставини, що переважають у країнах одного й того ж регіону (наприклад, у Державах-учасницях ЄКПЛ, рівень заробітної плати та інші економічні обставини значно різняться).

ІАСtHR розробив підхід до визначення втраченого заробітку шляхом оцінки як чинників, специфічних для потерпілої особи, так і чинників, що виникають із загальних обставин, які панують у країні, з якої походить ця особа. Наприклад, Суд розглядав валовий дохід особи, розрахований на основі фактичної минулої заробітної плати потерпілої особи, якщо такі докази доступні, і помножений на очікувану тривалість життя у відповідній Державі. Заявники також можуть стверджувати, що відповідний форум повинен враховувати інші чинники, особливо при розрахунку втрат майбутнього заробітку, включно з інфляцією та потенціалом для майбутнього збільшення заробітку заявника через освіту та кар'єрне зростання (Ель Ампаро проти Венесуели (El Amparo v Venezuela)).

Якщо місцезнаходження потерпілої особи невідоме або потерпіла особа померла, ІАСtHR вирахає фіксований відсоток (25%) із суми, присудженої її родичам, щоб врахувати особисті витрати, які більше не будуть понесені (Лоайза Тамайо проти Перу (Loayza Tamayo v Peru); Ель Ампаро проти Венесуели (El Amparo v Venezuela)).

Акцент на фактичній заробітній платі потерпілої особи є ключовим відмінним чинником від тарифної системи компенсації за тілесні ушкодження, яка підтримується в багатьох національних правових системах, і це важливий спосіб, за допомогою якого ІАСtHR індивідуалізує присудження репарацій.

Однак, у випадках, коли заробітна плата потерпілої особи не може бути встановлена, ІАСtHR зазвичай: (i) посилався на мінімальну заробітну плату, встановлену на національному рівні, та коригував її за необхідності;

(ii) використовував порівняльні групи, наприклад, визначаючи діапазон заробітної плати для певної професії або рівня працівників; (iii) проводив широку оцінку на основі справедливості. Два приклади у вікнах безпосередньо нижче ілюструють сценарії (ii) та (iii), відповідно.

КЕЙС-СТАДІ: Справа Кантораль-Бенавідес проти Перу (Cantoral-Benavides v Peru) (ІАСтHR, 2001 р.)

При розрахунку майбутнього заробітку потерпілої особи, яка на момент затримання була студентом-біологом, Суд зазначив, що:

«...потерпіла особа повинна отримати від Держави компенсацію [у розмірі] заробітної плати, яку новоспечений біолог заробив би в перші роки своєї кар'єри, за період від дати звільнення Луїса Альберто Канторала Бенавідеса до дати цього Рішення. Виплата відповідних сум компенсує пану Канторалу Бенавідесу дохід, який він не отримав...»

КЕЙС-СТАДІ: Бамака Веласкес проти Гватемали (Репарації) (Bámaca Velásquez v Guatemala (Reparations)) (ІАСтHR, 2002 р.)

На момент свого зникнення потерпіла особа була командиром партизанського загону в *Національній революційній єдності Гватемали* (URNG). Суд не присудив жодної компенсації за період часу до підписання угоди про припинення вогню у Гватемалі. Що стосується періоду після припинення вогню, Суд дійшов суми, що ґрунтується на справедливості:

...другий період, що розпочався у березні 1997 року, охоплює роки, що залишилися в очікуваній тривалості життя потерпілої особи. У зв'язку з цим Суд визнає, що неможливо з упевненістю встановити, якою була б професія та дохід пана Бамаки Веласкеса, коли він здійснював трудову діяльність у своїй країні. Беручи до уваги відсутність певних доказових елементів щодо можливого доходу, який потерпіла особа могла б отримати, Суд виносить рішення на основі справедливості встановити суму, що підлягає сплаті як компенсація за втрату доходу протягом цього періоду, у розмірі 100 000,00 доларів США...

ЄСПЛ, як правило, вимагатиме обґрунтування втрати минулого та майбутнього заробітку шляхом демонстрації встановленого доходу. У випадках, коли фактична заробітна плата потерпілої особи не може бути встановлена, ЄСПЛ зазвичай визначає компенсацію на засадах справедливості.

Для обґрунтування втрати майбутнього заробітку, де заробітна плата потерпілої особи може бути встановлена, ЄСПЛ може взяти до уваги актуарні докази. Такі докази ґрунтуються на математичних моделях, які допомагають прогнозувати майбутній дохід потерпілої особи, якби порушення не сталося, та розраховувати відповідну суму компенсації, яка має бути присуджена. Ці моделі враховують такі чинники, як вік, рівень освіти, соціально-економічні умови та ризики, яким особа зазвичай піддавалася б (*Чакіджі проти Туреччини (Çakıcı v Turkey)*). Це запозичено з інших актуарних практик, які використовувалися у внутрішніх провадженнях, включно з «Таблицями Огдена», які використовуються у Великій Британії для розрахунку компенсації у справах про тілесні ушкодження та які також використовувалися заявниками в ЄСПЛ (*Актуарні таблиці Огдена – Велика Британія*).

КЕЙС-СТАДІ: *Ipek v Turkey* (ЄСПЛ, 2004 р.)

Двоє синів заявника були викрадені та, зрештою, вважалися вбитими силами безпеки після військової операції. Щодо компенсації за майнову шкоду у зв'язку зі зникненням та ймовірною смертю його синів, заявник вимагав загалом 106 393,08 фунтів стерлінгів як втрату доходу, покладаючись на річну заробітну плату його синів на момент порушення (близько 2 343,46 фунтів стерлінгів на рік) та середню очікувану тривалість життя для турецьких чоловіків (65,1 року). Зазначивши, що не було актуарних таблиць, застосовних для Туреччини, для розрахунку втрати доходу його синів, заявник покладався на Актуарні таблиці Огдена, які використовуються для розрахунку вимог про відшкодування за тілесні ушкодження у Великій Британії. ЄСПЛ, однак, присудив суму 7 000 євро за кожного з синів заявника на засадах справедливості.

Хоча ЄСПЛ може брати до уваги актуарні докази, він не обов'язково прийме цифри, отримані на їхній основі (*Іпек проти Туреччини (Ipek v Turkey)*). Наведені нижче справи ілюструють перевагу ЄСПЛ у здійсненні загальної оцінки того, що він вважає справедливим, незалежно від того, чи доступні актуарні докази.

КЕЙС-СТАДІ: Тунікова та інші проти Росії (Tunikova and Others v Russia) (ЄСПЛ, 2022 р.)

Чотири особи, потерпілі від домашнього насильства подали позови проти Росії. Одна із заявниць, пані Грачова, вимагала 912 519 євро як відшкодування майнової шкоди. Ця сума включала 30 660 євро на фізичне лікування та реабілітацію її лівої руки, 692 112 євро на придбання, обслуговування та ремонт протеза правої руки, і 189 747 євро на втрату заробітку, розраховану на основі її попереднього доходу у відділі реклами місцевої газети. Суд не погодився з вимогами, що стосуються втрати майбутнього заробітку та витрат, включно з покладанням заявниці на минулу заробітну плату, і замість цього присудив їх на засадах справедливості:

Заявлені суми були отримані шляхом множення витрат на протези та минулої заробітної плати на середню очікувану тривалість життя. Цей метод розрахунку не відповідає підходу Суду до обчислення майбутніх збитків. Тому він повинен буде розглянути вимогу на засадах справедливості, ґрунтуючись на власній оцінці ситуації.

Беручи до уваги вік пані Грачової, її становище як основного опікуна її неповнолітніх дітей, характер її інвалідності, що обмежує можливості доступної зайнятості, та її позитивну залежність від дорогих адаптивних засобів, Суд присуджує їй 300 000 євро за втрату заробітку та майбутні медичні витрати... (цитуювання опущено)

Встановивши порушення Статей 3 та 14 ЄКПЛ, Суд зрештою присудив пані Грачовій 330 660 євро як відшкодування майнової шкоди, яке складалося з (i) 30 660 євро на її фізичне лікування та реабілітацію, та (ii) 300 000 євро за її втрату майбутнього заробітку та майбутні медичні витрати, а також 40 000 євро як відшкодування немайнової шкоди.

КЕЙС-СТАДІ: Кісмір проти Туреччини (Kismir v Turkey) (ЄСtHR, 2005 р.)

Студент курдського походження помер під час перебування під вартою в поліції. Вимагаючи компенсацію, мати студента стверджувала, що її син працював би вчителем, і що компенсація має бути розрахована на основі середньої річної заробітної плати вчителя, яка становила приблизно 2 000 фунтів стерлінгів. Враховуючи середню очікувану тривалість життя в Туреччині в той період та беручи до уваги актуарні таблиці, заявниця розрахувала оціночну втрату заробітку свого сина як 45 151,28 фунтів стерлінгів. Суд не визнав надані докази достатніми, зокрема через те, що заявниця не надала жодних доказів того, що потерпіла особа була прийнята до університету і що не було гарантії того, що вона закінчить його і знайде роботу. Однак, Суд присудив суму в розмірі 16 500 фунтів стерлінгів як відшкодування майнової шкоди на засадах справедливості.

Рішення АСtHPR показують, що Суд є відносно суворим щодо вимог про втрату минулого та майбутнього заробітку. Багато з вимог про втрату заробітку були відхилені через відсутність доказів. Юриспруденція АСtHPR наголошує на необхідності встановлення втрати минулого та майбутнього заробітку та причинно-наслідкового зв'язку між виявленим порушенням і втратою заробітку (Аміні Джума проти Танзанії (Amini Juma v Tanzania)). АСtHPR відхилив вимоги про втрату доходу, коли заявник не продемонстрував, що він мав джерело регулярного доходу (Мохамед Абубакарі проти Танзанії (Mohamed Abubakari v Tanzania)). Наприклад, Суд відмовив у присудженні компенсації за нібито втрату автомеханічного бізнесу, оскільки потерпіла особа не змогла надати документальних доказів, таких як бізнес-ліцензія або реєстрація в податкових органах, як підтвердження існування бізнесу (Аміні Джума проти Танзанії (Amini Juma v Tanzania)). Однак, у справі Лохе Ісса Конате проти Буркіна-Фасо (Lohe Issa Konate v. Burkina Faso), де було встановлено регулярне джерело доходу, Суд присудив відшкодування за втрату минулого та майбутнього заробітку, хоча і на основі справедливості. Суд

зазначив, що хоча заявник надав документальні докази, які демонструють, що до порушення він видавав 5000 примірників газети щотижня, він не зміг представити доказів, що підтверджують показники продажів. Відповідно, Суд присудив менше 1/5 частини від суми заявленої компенсації.

Як загальне зауваження щодо трьох вищезазначених форумів, успішний заявник повинен буде довести встановлений дохід або надати вагому підставу для відповідного суду для визначення втрати минулого та/або майбутнього заробітку. Наступне може слугувати корисним контрольним переліком елементів, які слід враховувати при підготовці позову про втрату майбутнього заробітку.

Елементи вимоги про втрату заробітку	Можливі засоби доказування
Минула заробітна плата або інший дохід	Доказ наявності зайнятості або володіння бізнесом, плюс доказ заробітної плати або прибутку від бізнесу
→ Якщо немає доказів минулої заробітної плати чи іншого доходу	Статистика мінімальної або середньої заробітної плати в Державі особи, яка пережила насильство, або середня заробітна плата представника відповідної професії в цій Державі
→ Якщо немає робочого стажу	Враховувати освіту та/або професійну підготовку та середню заробітну плату представника відповідної професії в Державі постраждалої особи
Очікувана тривалість життя	Очікувана тривалість життя в Державі постраждалої особи

Можливості для подальшої освіти або професійної підготовки та кар'єрного зростання	Посилання на діапазон заробітної плати для відповідної кар'єри із застосуванням вищих показників із цього діапазону для пізніших років кар'єри
Інфляція	Посилання на історичний індекс або інше джерело інформації для визначення передбачуваного рівня інфляції
Відрахування	Можливі відрахування для відображення будь-якої компенсації чи підтримки, вже отриманої від Держави-відповідача, або для відображення нижчих витрат для сім'ї потерпілої особи, яка померла або місцезнаходження якої не може бути встановлене.

3. Категорія 1.с: Втрачені можливості

Втрачені можливості, такі як працевлаштування, освіта та соціальні пільги, також можуть бути витребувані прямими та непрямими потерпілими особами. Однак, вони менш поширені як окремі вимоги, ніж попередні категорії майнової шкоди. У практиці Європейського та Міжамериканського судів вимоги щодо втрачених можливостей, як правило, подаються разом із вимогами про втрату заробітку та обґрунтовуються спільно. Дійсно, для прямих потерпілих осіб зазвичай немає необхідності звертатися до втрачених можливостей, якщо вони можуть обґрунтувати вимогу про втрату заробітку (або принаймні отримати компенсацію, оцінену на засадах справедливості, за таку втрату заробітку). Вимоги щодо втрачених можливостей також іноді подавалися як вимоги про відшкодування немайнової шкоди до ЄСПЛ (*Невмержицький проти України (Nevmerzhitsky v Ukraine)*).

ІАСtHR визнав компенсацію за втрачені можливості у справах, що стосуються непрямих потерпілих осіб, і має тенденцію підходити до визначення розміру цієї компенсації на гнучкій основі. Наприклад, у справі Алоебутоє та інші проти Суринаму (англ. Aloeboetoe et al v Suriname), визнаючи втрату непрямыми потерпілими особами можливості доступу до освіти, Суд визнав, що компенсація, виділена спадкоємцям потерпілої особи, включала «суму, яка дасть можливість неповнолітнім дітям продовжувати свою освіту до досягнення ними певного віку» (Алоебутоє та інші проти Суринаму (англ. Aloeboetoe et al v Suriname)). ЄСПЛ додатково розробив цю категорію шкоди у рамках концепції *projecto de vida* (життєвого плану), як компенсацію за немайнову шкоду, яка розглядається нижче.

В іншому випадку, ЄСПЛ та ІАСtHR визнали, що сума збитків за втрачені можливості передбачає гнучкість, оскільки вона обов'язково залежить від непевних змінних, таких як кар'єрне зростання та те, чи обрала б потерпіла особа певний кар'єрний або навчальний шлях. Тому вони, як правило, оцінюють належну суму на засадах справедливості (Бек, Копп і Базелі проти Сполученого Королівства (Beck, Copp and Bazeley v United Kingdom)).

4. Категорія 1.d: Компенсація за втрачене майно

У деяких випадках, коли Держава визнана відповідальною за порушення заборони катувань, та сама або супутня поведінка Держави також призводить до втрати майна заявника (Тібі проти Еквадору (англ. Tibi v Ecuador)). Таким чином, компенсація може бути присуджена за втрату рухомого та нерухомого майна, якщо це причинно пов'язано з поведінкою Держави на порушення захищеного права.

Тібі проти Еквадору (англ. *Tibi v Ecuador* (IACtHR, 2004 р.))

27 вересня 1995 року Даніель Тібі, французький торговець еквадорським мистецтвом та дорогоцінним камінням, був заарештований поліцейськими в Кіто, Еквадор, за звинуваченням у торгівлі наркотиками. Його було затримано без ордеру на арешт або інформації щодо висунутих проти нього звинувачень, а його майно, включаючи картини, коштовності, транспортний засіб та цінні папери, вартістю близько 200 000 доларів США, було вилучено поліцією. Під час затримання пан Тібі зазнав різних форм катувань аж до його звільнення у січні 1998 року. Незважаючи на судове розпорядження, майно пана Тібі не було йому повернуто.

У 2004 році IACtHR визнав Еквадор відповідальним за численні порушення прав згідно з АСНР, включно із забороною катувань, а також правом на власність. Суд зобов'язав Еквадор виплатити 148 715,00 євро як відшкодування майнової шкоди, включно з 82 850,00 євро як компенсацію за майно, вилучене у пана Тібі під час його затримання.

5. Категорія 1.е: Інші непрямі (похідні) витрати, включно з витратами на поховання

Основні форуми визнали непрямі (похідні) збитки при визначенні компенсації за майнову шкоду тією мірою, якою вони були належним чином обґрунтовані, включно з:

- (i) Витратами на поховання (див., наприклад, *Каракасо проти Венесуели* (англ. *Caracazo v Venezuela*); *Вардаян проти Вірменії* (*Vardanyan v Armenia*));
- (ii) Транспортуванням потерпілих осіб та їхніх найближчих родичів (див., наприклад, *A.I. та інші проти Польщі* (*A.I. and Others v Poland*); *Корлі та інші проти Росії* (*Corley and others v Russia*); *Аміні Джума проти Танзанії* (*Amini Juma v Tanzania*));

- (iii) Пошуком та встановленням місцезнаходження потерпілих осіб (див., наприклад, Каракасо проти Венесуели (Caracazo v Venezuela); Раділья Пачеко проти Мексики (Radilla Pacheco v. Mexico));
- (iv) Витратами на харчування та воду під час затримання (див., наприклад, Петухов проти України (Petukhov v Ukraine));
- (v) Витратами на харчування, проживання та інші витрати, понесені під час розслідування місцезнаходження потерпілої особи (див., наприклад, Трухільо Ороза проти Болівії (Trujillo Oroza v Bolivia));
- (vi) Телефонними дзвінками, канцелярськими товарами, фотокопіюванням та послугами факсу (див., наприклад, Моліна Тейссен проти Гватемали (англ. Molina Theissen v Guatemala)); та
- (vii) Витратами на проживання у вигнанні (див., наприклад, Себастьян Жермен Марі Айкуе Ажавон проти Республіки Бенін (Sébastien Germain Marie Aikoué Ajavon vs Republic of Benin); Карпіо Ніколле та інші проти Гватемали (англ. Carpio Nicolle et al. v. Guatemala)).

Для успіху, вимоги про непрямі (похідні) збитки повинні бути належним чином обґрунтовані (див. Бердзенішвілі та інші проти Росії (англ. Berdzenishvili and Others v Russia); Нійонзіма Огастін проти Танзанії (англ. Niyonzima Augustine v Tanzania)). Згідно з Регламентом ЄСПЛ, зокрема, «деталізовані відомості щодо будь-якої вимоги [...] разом із підтверджуючими документами або чеками» мають бути подані разом із заявою (ЄСПЛ, Правила Суду). Винятково, у випадках, коли обставини свідчать про те, що були понесені значні витрати та видатки, але конкретні докази недоступні, суди можуть бути готові встановити суму компенсації за непрямі збитки на засадах справедливості (ІАСтHR, Де ла Крус Флорес проти Перу (англ. De la Cruz Flores v Peru)).

В. Категорія 2: Компенсація за немайнову шкоду

Компенсація за немайнову шкоду надає відшкодування за шкоду, іншу ніж економічна, понесену через порушення прав потерпілої особи. Немайнова шкода має на меті компенсувати потерпілим особам страждання, яких вони зазнали внаслідок порушення прав людини, включаючи душевні страждання та втрату задоволення від життя, завдані прямим потерпілим особам та їхнім найближчим родичам, а також інші страждання, які не можуть бути оцінені у фінансовому вираженні (*Міхеєв проти Росії (англ. Mikheyev v Russia)*, «*Діму вулиці*» (*Віллагран-Моралес та ін.) проти Гватемали («Street Children» (Villagran-Morales et al.) v Guatemala*)). Основні форуми використовують терміни, як-от «немайнова», «нематеріальна» та «моральна» шкода, як взаємозамінні для відображення однієї й тієї ж широкої категорії шкоди. У межах цієї категорії може бути корисним розрізнити: (i) душевні страждання та подібні описи, як-от емоційний біль і страждання; та (ii) втрату задоволення від життя, наприклад неможливість мати дітей або руйнування громадського способу життя.

Компенсація за немайнову шкоду відрізняється від компенсації за майнову шкоду щонайменше двома аспектами. Немайнова шкода для потерпілих осіб від катувань, як правило, може бути встановлена навіть без конкретних доказів, а кількісна оцінка компенсації за немайнову шкоду обов'язково ґрунтується на міркуваннях справедливості. При розрахунку вимог про компенсацію за немайнову шкоду фахівці прагнуть знайти інші справи зі схожими фактами або де катування мали порівняльний вплив, посилатися на розмір відшкодування, присуджений у тій справі, та обґрунтовувати, що сума має бути такою ж або, можливо, вищою. Справи того самого суду, ймовірно, будуть найбільш переконливими у цьому відношенні, але іноді вони також розглядають порівняльний досвід інших судів.

Хоча всі основні форуми визначають розмір компенсації, застосовуючи широкі міркування справедливості, певні особливості можуть впливати на оцінку конкретного органу. Наприклад, у практиці ЄСПЛ виявляються такі особливості:

- (i) Хоча майнова шкода має бути витребувана та обґрунтована, ЄСПЛ може, з власної ініціативи, присудити немайнову шкоду, ґрунтуючись на принципі справедливості (*Давтян проти Грузії (Davtian v Georgia)*; *Бурсук проти Румунії (англ. Bursuc v Romania)*). Іншими словами, існує презумпція, що немайнова шкода була завдана.
- (ii) ЄСПЛ вважає, що компенсація за немайнову шкоду визнає той факт, що «моральна шкода виникла внаслідок порушення основного права людини» і повинна відображати «тяжкість шкоди». Однак, Суд також зазначив, що компенсація за немайнову шкоду «не має на меті надати фінансове заспокоєння чи надмірне збагачення за рахунок відповідної Договірної сторони» (*Варнава та інші проти Туреччини (Varnava and others v Turkey)*).
- (iii) У випадках катувань застосовується правова презумпція, що існує причинно-наслідковий зв'язок між передбачуваним порушенням та немайновою шкодою (*Ілерде та інші проти Туреччини (Ilerde and others v Turkey)*; *Рот проти Німеччини (Roth v Germany)*), Практичні вказівки щодо вимог про справедливую сатисфакцію.
- (iv) Справедлива основа оцінки Суду призвела до значних відмінностей у розмірах компенсації за немайнову шкоду, присудженої у різних справах. Але особи, потерпілі від катувань, ймовірно, отримують відносно вищу суму компенсації за немайнову шкоду порівняно з особами, потерпілими від інших порушень. Суд, як правило, протиставляє осіб, потерпілих від катувань, які зазнали посягань на життя, фізичну та психічну недоторканність, потерпілим особам, які зазнали шкоди у контексті процесуальної несправедливості. У нещодавньому рішенні щодо видачі та катування особи у Гуантанамо, ЄСПЛ встановив порушення кількох зобов'язань, включно із заборонаю катувань. Покладаючись на серйозність порушень, їхню тривалість, контекст і тривалий вплив на психічне та фізичне здоров'я постраждалої особи, ЄСПЛ зобов'язав Литву виплатити повну заявлену суму: 100 000 євро як відшкодування немайнової шкоди (*Аль-Хавсаві проти Литви (Al-Hawsawi v Lithuania)*).

- (v) Навіть у контексті справ про катування та пов'язані з ними форми жорстокого поводження, розмір немайнової шкоди буде значно варіюватися відповідно до тяжкості страждань, про які йдеться, як проілюстровано справами, розглянутими у вікні безпосередньо нижче.

КЕЙС-СТАДІ: *Ель-Масрі проти Колишньої Югославської Республіки Македонія (El-Masri v The former Yugoslav Republic of Macedonia)* (ЄСПЛ, 2012 р.)

Ця справа стосувалася особливо тяжких фактів. Заявник був підданий катуванням та жорстокому поводженню з боку Держави, яка потім свідомо передала його під варту ЦРУ, незважаючи на те, що існували серйозні підстави вважати, що він може бути підданий подальшим катуванням та/або жорстокому поводженню. Фактичні висновки Суду включали наступне (параграф 205):

«Суд зазначає, що 23 січня 2004 року заявника, в наручниках та зі зав'язаними очима, вивезли з готелю і доставили в аеропорт Скоп'є. Розміщений у кімнаті, він був жорстоко побитий кількома чоловіками в масках, одягненими в чорне. Його роздягли та піддали анальному зґвалтуванню предметом. На нього одягли підгузник для дорослих та синій спортивний костюм з короткими рукавами. Закутий у кайдани та з капюшоном на голові, підданий повній сенсорній депривації, заявник був насильно відведений до літака ЦРУ (Boeing 737 з бортовим номером N313P), який був оточений македонськими агентами безпеки, які сформували оточення навколо літака. Перебуваючи в літаку, його кинули на підлогу, прикували ланцюгами та насильно ввели заспокійливі засоби. У такому положенні заявника доставили до Кабула (Афганістан) через Багдад (Ірак)».

Встановивши порушення заборони катувань (серед інших порушень), Суд присудив заявнику 60 000 євро, зважаючи на «надзвичайну серйозність порушень Конвенції, жертвою яких став заявник, і керуючись засадах справедливості».

КЕЙС-СТАДІ: *Володимир Васильєв проти Росії (Vladimir Vasilyev v Russia)* (ЄСПЛ, 2012 р.)

Затриманому було відмовлено у наданні належної медичної допомоги у вигляді взуття, яке могло б полегшити страждання, спричинені ампутацією частини пальця та стопи заявника через обмороження, отримане під час затримання. ЄСПЛ встановив, що це становило принизливе поводження на порушення Статті 3 ЄКПЛ.

Суд відхилив вимогу заявника про відшкодування майнової шкоди, оскільки вона була необґрунтованою та/або не пов'язаною з висновками Суду. Однак він усе ж таки присудив 9 000 євро як відшкодування немайнової шкоди, зважаючи на характер відповідних порушень та здійснюючи оцінку на «засадах справедливості».

ІАСtHR та АСtHPR також приймають вимоги про відшкодування немайнової шкоди, хоча практика ІАСtHR є більш обширною. ІАСtHR також вдається до принципу справедливості і, роблячи це, зважає обставини справи, характер порушень, заподіяні та пережиті страждання та час, що минув з моменту порушення (*Бедойя Ліма та інші проти Колумбії (Bedoya Lima et al. v Colombia)*). Крім того, ІАСtHR висуває такі доказові презумпції щодо немайнової шкоди:

- (i) Не вимагається доказів для доведення прямих або непрямих моральних страждань для осіб, потерпілих від катувань, оскільки «для людської природи характерно, що будь-хто, хто зазнав агресії та зловживань [...] відчуватиме моральні страждання» (*Алоєбутоє та інші проти Суринаму (Aloeboetoe et al. v Suriname)*).
- (ii) Щодо прямих родичів, визначених як «матері та батьки, сини та дочки, подружжя та постійні партнери по життю», за відсутності будь-яких доказів протилежного, ІАСtHR презюмує наявність страждань через катування їхнього родича (див., наприклад, *Ібсен Карденас та Ібсен Пенья проти Болівії (Ibsen Cárdenas and Ibsen Peña v Bolivia)*; *Тібі проти Еквадору (Tibi v. Ecuador)*).

Ймовірно, унікальною особливістю Міжамериканської системи є те, що немайнава шкода може також виникати внаслідок завдання шкоди «життєвому плану» (*proyecto de vida*) потерпілої особи. На думку Суду, «так званий «життєвий план» стосується повної самореалізації відповідної особи та враховує її життєве покликання, її особливі обставини, її потенційні можливості та її амбіції, що дозволяє їй розумно ставити перед собою конкретні цілі та досягати цих цілей» (*Лойза Тамайо проти Перу (Loayza Tamayo v Peru)*, *Жінки – жертви сексуальних катувань в Атенко проти Мексики (Women Victims of Sexual Torture in Atenco v Mexico)*). Суд зосереджувався на цьому виді шкоди у справах, де було встановлено непоправну втрату або серйозне погіршення можливостей для особистого розвитку. Хоча термінологія «життєвий план», можливо, є унікальною, ЄСПЛ зосереджувався на подібних міркуваннях на практиці, як це проілюстровано порівнянням двох справ нижче:

КЕЙС-СТАДІ: Справа Кантораль-Бенавідес проти Перу (Cantoral-Benavides v Peru) (IACtHR, 2000 р.)

Заявник утримувався в суворих умовах, що спричинило у нього фізичні та психологічні розлади. Суд встановив, що неналежне поводження Держави-відповідача із заявником завдало «шкоди» його «життєвому проєкту», зокрема, тому що це зруйнувало перспективи чоловіка, який до цих страждань був 20-річним студентом-біологом. Суд вирішив, що найкращим способом відновлення життєвого плану потерпілої особи є надання Державою стипендії для здобуття вищої або університетської освіти, для покриття витрат на освіту, яка готувала б його до професії на його вибір, а також його витрат на проживання протягом цього навчання, у навчальному закладі визнаного академічного рівня, який потерпіла особа та держава оберуть за взаємною згодою.

КЕЙС-СТАДІ: Міхеєв проти Росії (Mikheyev v Russia) (ЄСПЛ, 2006 р.)

Заявник був підданий катуванням у поліцейському відділку і під час перерви в допиті спробував покінчити життя самогубством, вистрибнувши з вікна поліцейської дільниці. Наслідки були серйозними та довготривалими, що вплинуло на те, як Суд оцінював компенсацію за немайнову шкоду:

«Суд нагадує, що на момент нещасного випадку заявник був здоровим молодим чоловіком, який мав постійну роботу. Перебуваючи в руках поліції, він був підданий катуванням, що спричинило йому тяжкі психічні та фізичні страждання. Потім, після нещасного випадку, він переніс кілька операцій на хребті. Наразі він втратив рухливість, а також статеві та тазові функції, і не може працювати або мати дітей. Він має проходити регулярні медичні огляди, також зберігається ризик погіршення його стану. Враховуючи винятково серйозні наслідки інциденту від 19 вересня 1998 року для заявника, Суд присуджує йому 120 000 євро компенсації за немайнову шкоду, а також будь-який податок, що може стягуватися з цієї суми».

С. Категорія 3: Витрати, необхідні для правової або експертної допомоги

Потерпілі особи також загалом мають право на відшкодування витрат, які вони були змушені понести, щоб отримати відшкодування за катування. Відповідні міжнародні форуми зазвичай розглядають відшкодування витрат окремо від питання компенсації за майнову та немайнову шкоду. Ця категорія може включати витрати, понесені в рамках судового провадження на національному рівні та на міжнародному рівні – наприклад, відображаючи спроби потерпілої особи спершу вимагати правового захисту у національних судах, а потім, після того як перші виявилися безуспішними, у міжнародних правозахисних форумах («Вуличні діти» (Вільягран-Моралес та ін.) проти Гватемали (“Street Children” (Villagrán-Morales et al.) v Guatemala)); Лоайза Тамайо проти Перу

(Loayza Tamayo v Peru); Garrido та Baigorria проти Аргентини (Garrido and Baigorria v Argentina); Практична вказівка щодо справедливої сатисфакції; Зонго та інші проти Буркіна-Фасо (Zongo and Others v Burkina Faso).

Такі витрати, як правило, включають юридичне представництво, реєстрацію в суді, плату за переклад та поштові витрати. Вони також можуть включати витрати на проїзд та проживання. У певних випадках та окремо від витрат, понесених самою постраждалою особою або іншим заявником, ІАСtHR може зобов'язати Державу відшкодувати витрати безпосередньо представникам потерпілих осіб, включно з витратами, понесеними організаціями громадянського суспільства, які надавали допомогу потерпілій особі («Вуличні діти» (Вільягран-Моралес та ін.) проти Гватемали («Street Children» (Villagrán-Morales et al.) v Guatemala).

Де це можливо, заявник повинен надати документальні докази, що підтверджують суму витрат, які були фактично, обґрунтовано та неминуче понесені. ЄСtHR раніше відмовляв у присудженні будь-якої суми за вимогами про відшкодування витрат, які не були обґрунтовані (Думбрава проти Румунії (англ. Dumbrava v Romania)). Однак, навіть якщо документальні докази відсутні, вимога про відшкодування витрат все одно має бути висунута, оскільки деякі форуми можуть, тим не менш, присудити суми на покриття витрат на засадах справедливості, особливо якщо існують поважні причини для відсутності документальних доказів, включно, наприклад, із часом, що минув із моменту провадження на національному рівні (Різанина в Ріо-Негро проти Гватемали (англ. Rio Negro Massacres v Guatemala)).

Можуть існувати певні особливості у тому, як кожен форум підходить до питання витрат. Наприклад:

- (i) ЄСПЛ може задовольнити вимоги про відшкодування витрат лише тією мірою, якою вони стосуються встановлених ним порушень, та може відхилити їх тією мірою, якою вони пов'язані з неприйнятними вимогами або вимогами, які не призвели до встановлення порушення. (Практична вказівка щодо вимог про справедливу сатисфакцію)

- (ii) IACtHR також може присудити відшкодування судових витрат, понесених потерпілими особами або їхніми представниками, щодо моніторингу виконання Державою постанови (Хахмок Касек проти Парагваю (Хáкток Кáсек v Paraguay)).

D. Категорія 4: Відсотки на несплачену компенсацію

Існують дві категорії відсотків, які можуть бути затребувані на додаток до компенсації, викладеної вище. Кожна категорія має на меті компенсувати втрачену часову вартість грошей, але за різні періоди часу. Перша категорія — це відсотки, які можуть бути присуджені від дати події, що призвела до порушення, до дати рішення про присудження виплати. IACtHR присуджував ці відсотки при розрахунку втраченого заробітку, який мав би бути отриманий між часом порушень та датою рішення (Ель Ампаро проти Венесуели (англ. El Amparo v Venezuela)); «Вуличні діти» (Вільягран-Моралес та ін.) проти Гватемали (англ. “Street Children” (Villagrán-Morales et al.) v Guatemala)). Ця категорія відсотків присуджувалася не так часто в інших форумах. Наприклад, до ЄСПЛ такі відсотки загалом були обмежені справами, що стосуються позбавлення власності (Скордіно проти Італії (Scordino v Italy)); Stran Greek Refineries проти Греції (Stran Greek Refineries v Greece)).

Друга категорія відсотків пов’язана з імплементацією присудженої компенсації і підлягає виплаті лише у випадку, якщо Держава не виконує свої платіжні зобов’язання (як було наказано відповідним форумом) своєчасно. Ця категорія відсотків іноді називається «відсотками за прострочення», і, хоча це знову ж таки компенсує втрачену часову вартість грошей, це також може слугувати санкцією проти Держави, яка не дотримується своїх платіжних зобов’язань (і як стимул для швидкої оплати). Ця категорія буде розраховуватися після винесення рішення і до моменту, поки Держава не здійснить плати.

Наведене нижче може слугувати корисною контрольним списком для того, що слід зазначити, вимагаючи відсотки, особливо щодо першої категорії відсотків:

- (i) Обсяг компенсації, на яку вимагаються відсотки: за відсутності поважної причини, це може бути вся затребувана компенсація.
- (ii) Ставка відсотка, що вимагається: це, як правило, ґрунтуватиметься на практиці конкретного форуму. ЄСПЛ, наприклад, схильний присуджувати ставку, що дорівнює граничній кредитній ставці Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти. ІАСtHR, навпаки, схильний застосовувати ставку, що походить від відповідної Держави-відповідача. АСtHPR бере ставку, застосовну у Центральному банку Спільноти Західноафриканських Держав.
- (iii) Чи повинні відсотки бути простими (тобто розрахованими виключно на початкову суму) чи складними (тобто розрахованими на початкову суму плюс уже накопичені на ній відсотки). Основні форуми, як правило, присуджують простий відсоток, хоча це не відповідає міжнародному судочинству загалом і може призвести до недокомпенсації потерпілої особи, зважаючи на те, що відсоток на гроші, доступні потерпілій особі (якби їх було розміщено нею в банку), ймовірно, був би складним (нараховувався б як складний відсоток). Ймовірність отримання складних відсотків, імовірно, буде низькою з огляду на існуючу практику, але можуть виникнути відповідні обставини для такої вимоги, зокрема, коли постраждала особа зіткнулася зі значною затримкою в отриманні відшкодування не з власної вини.
- (iv) Період часу, за який вимагаються відсотки: для першої категорії відсотків це, як правило, час між подією, що призвела до порушення, та датою рішення. Для другої категорії це, як правило, час між датою, до якої Державі наказано здійснити платіж, та датою, коли Держава фактично здійснює платіж. Період часу може відрізнятись у різних форумах. Наприклад, АСtHPR зазвичай надає Державам-відповідачам шестимісячний пільговий період, до якого відсотки не нараховуватимуться, тоді як ЄСПЛ зазвичай надає лише три місяці.

ДОДАТОК І – КОРОТКИЙ ОГЛЯД ПІДХОДІВ ДО КОМПЕНСАЦІЇ ПРОВІДНИХ ФОРУМІВ

	Європейський суд з прав людини	Міжамериканський суд з прав людини	Африканський суд з прав людини і народів
Заборона катувань	Стаття 3 ЄКПЛ: Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.	Ст. 5(2) АСНР: Нікого не може бути піддано катуванню або жорстокому, нелюдському чи такому, що принижує гідність, покаранню чи поводженню.	Ст. 5 АСНР: Кожна особа має право на повагу до гідності, притаманної людській істоті, та на визнання її правового статусу. Усі форми експлуатації та приниження людини, зокрема рабство, работоргівля, катування, жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, покарання та поводження, забороняються.
Наявність компенсації та тягар і стандарт доказування			
Компенсація як форма репарації	Ст. 41 ЄКПЛ: Якщо Суд встановлює, що було порушення Конвенції чи Протоколів до неї, і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони допускає лише часткову репарацію, Суд, якщо необхідно, надає справедливую сатисфакцію потерпілій стороні.	Ст. 63(1) АСНР: Якщо Суд встановлює, що мало місце порушення права чи свободи, захищених цією Конвенцією, Суд постановляє забезпечити потерпілій стороні користування її правом чи свободою, що були порушені. Суд також постановляє, якщо це доречно, що наслідки заходу чи ситуації, які становили порушення такого права чи свободи, мають бути усунені та що справедлива компенсація має бути виплачена потерпілій стороні.	Ст. 27 Протоколу АСНР 1998 року: Якщо Суд встановлює, що мало місце порушення прав людини або народів, він видає належні постанови для усунення порушення, включно з виплатою справедливої компенсації або репарації.

Тягар доказування	На заявника, хоча застосовуються деякі презумпції.	На заявника, хоча застосовуються деякі презумпції.	На заявника, хоча застосовуються деякі презумпції.
Стандарт доказування (порушення, шкода, причинно-наслідковий зв'язок)	Поза розумним сумнівом, хоча є більш пом'якшеним для доведення шкоди та причинно-наслідкового зв'язку у справах про катування, із посиланням на надання доказів «наскільки це можливо» щодо існування та розміру шкоди. Заявник має встановити прямий причинно-наслідковий зв'язок. Презумпція немайнової шкоди.	Баланс ймовірностей. Більш пом'якшений для доказування шкоди внаслідок катувань. Презумпція немайнової шкоди.	Перевага доказів. Більш пом'якшений для доказування шкоди внаслідок катувань. Презумпція немайнової шкоди.
Хто має право на компенсацію?			
Прямі та непрямі потерпілі особи	Так	Так	Так
Правонаступники потерпілих осіб	Так	Так	Менш зрозуміло
Колективні позови про компенсацію	Менш зрозуміло	Так	Так

Яку компенсацію можна вимагати?			
<p>Майнова шкода</p> <ul style="list-style-type: none"> - Витрати на медичне обслуговування - Втрата минулого та майбутнього заробітку - Втрачені можливості - Інші непрямі збитки, включно з витратами на поховання 	<p>Майнова шкода</p> <ul style="list-style-type: none"> - Витрати на медичне обслуговування: вимагає доказів фактично понесених витрат. - Втрата минулого та майбутнього заробітку: вимагає обґрунтування шляхом показу встановленого доходу. - Втрачені можливості: зазвичай присуджується на засадах справедливості. - Інші непрямі збитки, включно з витратами на поховання: необхідно надати деталізовані відомості щодо будь-якої вимоги. 	<p>Майнова шкода</p> <ul style="list-style-type: none"> - Витрати на медичне обслуговування: справи різняться, при цьому деякі суди присуджують компенсацію на засадах справедливості. - Втрата минулого та майбутнього заробітку: Розглядає низку чинників (включно із середньою мінімальною заробітною платою), якщо не надано доказів минулого заробітку. - Втрачені можливості: зазвичай присуджується на засадах справедливості, і з певною мірою припущень. Пов'язано з компенсацією за немайнову шкоду «життєвому плану». 	<p>Майнова шкода</p> <ul style="list-style-type: none"> - Витрати на медичне обслуговування: справи різняться, при цьому деякі суди присуджують компенсацію на засадах справедливості. - Втрата минулого та майбутнього заробітку: судова практика наголошує на необхідності встановлення минулого та майбутнього заробітку. - Втрачені можливості: зазвичай присуджується на засадах справедливості, і з певною мірою припущень.
<p>Немайнова шкода</p>	<p>Визначає суму компенсації шляхом застосування широких міркувань справедливості. ЄСПЛ може за власною ініціативою присудити немайнову шкоду. У справах про катування діє правова презумпція, що існує причинно-наслідковий зв'язок між порушенням та немайновою шкодою.</p>	<p>Визначає суму компенсації шляхом застосування широких міркувань справедливості. ІАсТНР також може присудити компенсацію, що виникає зі шкоди «життєвому плану» потерпілої особи. У справах про катування діє правова презумпція, що існує причинно-наслідковий зв'язок між ймовірним порушенням та немайновою шкодою.</p>	<p>Визначає суму компенсації шляхом застосування широких міркувань справедливості. У справах про катування діє правова презумпція, що існує причинно-наслідковий зв'язок між порушенням та немайновою шкодою.</p>

Судові та юридичні витрати	Задовольнить вимоги про відшкодування витрат лише тією мірою, якою вони стосуються встановлених ним порушень; раніше відмовляв у присудженні будь-якої суми за вимогами про відшкодування витрат, які не були обґрунтовані.	Присуджуються обґрунтовані судові та юридичні витрати заявникам; відшкодовуються витрати, пов'язані з вимогою в національних та міжнародних судах. ІАСtHR також зобов'язав Держави виплачувати витрати НУО, залучених до позову, безпосередньо їм.	Присуджуються обґрунтовані судові та юридичні витрати заявникам; відшкодовуються витрати, пов'язані з вимогою в національних та міжнародних судах.
Відсотки	Схильний присуджувати відсотки за прострочення за ставкою, що дорівнює граничній кредитній ставці Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.	Схильний присуджувати відсотки за прострочення за ставкою, що походить від відповідної Держави-відповідача.	Схильний присуджувати відсотки за прострочення за ставкою, застосовною у Центральному банку Спільноти Західноафриканських Держав.

ДОКУМЕНТИ ТА ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

Документи ООН

- Резолюція Генеральної Асамблеї 60/147. Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист та репарацію для осіб, потерпілих від грубих порушень міжнародного права прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права.
- Комітет проти катувань. Зауваження загального порядку № 3 щодо імплементації статті 14 державами-учасницями.
- Комітет з прав людини. Зауваження загального порядку № 31 (80), Характер загального правового зобов'язання, покладеного на Держави-учасниці Пакту: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права

Африканська система захисту прав людини

- Африканський Союз. Африканська хартія прав людини і народів.
- AComHPR. Зауваження загального порядку № 4 до Африканської хартії прав людини і народів. Право на відшкодування для осіб, постраждалих від катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, покарань або видів поведження (Стаття 5)
- AСтHPR. Інформаційний лист щодо подання заяв про репарації.

Європейська система захисту прав людини

- Рада Європи. Європейська конвенція з прав людини.
- ЄСПЛ. Посібник зі Статті 13 Європейської конвенції з прав людини (Посібник щодо ефективного засобу правового захисту).
- Рада Європи. Стаття 41 Європейської конвенції з прав людини.
- ЄСПЛ. Практична вказівка щодо вимог про справедливу сатисфакцію.

Міжамериканська система захисту прав людини

- OAS. Американська конвенція з прав людини.
- OAS. Міжамериканська конвенція про запобігання катуванням та їхнє покарання.
- IACOMHR. Guía de Buenas Prácticas y Orientaciones Básicas para la Implementación de Decisiones de la Comisión Interamericana de Derechos Humanos (Лише іспанською).
- IACOMHR. Інформаційний буклет про Систему петицій та справ
- Рада Європи. Європейська конвенція з прав людини.

Практичні примітки та Навчальні модулі REDRESS

- Практична примітка 1: Закон проти катувань.
- Практична примітка 2: Комплексний стратегічний судовий процес проти катувань.
- Практична примітка 3: Медико-правовий звіт за Стамбульським протоколом.
- Практична примітка 4: Виконання рішень.
- Практична примітка 5: Стратегічний судовий процес у справах про насильницькі зникнення в Африці.
- Практична примітка 10: Репарації для осіб, постраждалих від катувань
- Практична примітка 11: Підхід до вимагання репарацій, орієнтований на осіб, постраждалих від катувань
- Навчальні модулі з Комплексного стратегічного судового процесу Модуль 5: Розслідування кримінального переслідування за катування,
- Навчальні модулі з Комплексного стратегічного судового процесу Модуль 11: Адвокаційна діяльність.
- Навчальні модулі з Комплексного стратегічного судового процесу Модуль 8: Вибір форуму.
- Навчальні модулі з Комплексного стратегічного судового процесу Модуль 11: Написання позову щодо порушення прав людини

Бази даних судової практики:

- База даних юриспруденції договірних органів ООН.
- База даних рішень AComHR.
- База даних рішень ACtHR.
- База даних рішень IACtHR.
- База даних рішень ЄСПЛ.

REDRESS це міжнародна правозахисна організація, яка забезпечує правосуддя та репарацію для осіб, постраждалих від катувань, кидає виклик безкарності для винних осіб та виступає за правові та політичні реформи для боротьби з катуваннями. Наші справи реагують на катування як на індивідуальний злочин у внутрішньому та міжнародному праві, як на цивільне правопорушення з індивідуальною відповідальністю, і як на порушення прав людини з відповідальністю Держави.

redress.org

 [redresstrust](https://www.instagram.com/redresstrust)
 [REDRESS](https://www.linkedin.com/company/redress)

REDRESS

Ending torture, seeking justice for survivors